

ΜΕΛΩΔΙΑ

Μηνιαία εφημερίδα της Σχολής Βυζαντινής και παραδοσιακής μουσικής στη Βόννη, τεύχος 6 Νοέμβριος 2025

ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ 1940

Για μία ακόμη χρονιά, η χορωδία και η ορχήστρα μας τιμούν το έπος του 1940 με δημοτικά τραγούδια γραμμένα κατά τη διάρκεια του πολέμου, τα οποία παρουσιάζονται με παραδοσιακά όργανα. Πρόκειται για τραγούδια που δεν ακούγονται συχνά, σε αντίθεση με τα γνωστά κομμάτια της Σοφίας Βέμπο, καθώς για πολλά χρόνια η παραδοσιακή μας δημοτική μουσική έμενε στη σκιά της ευρωπαϊκής και του λεγόμενου «κλασικού» ρεπερτορίου. Χάρη όμως στις άοκνες προσπάθειες των δασκάλων μας τα τελευταία πέντε χρόνια —του Στέλιου Κατσιάνη (λαούτο), του Κώστα Κίκιλη (βιολί), της Μαρίας Θεοφανίδου (λάφτα) και της Σοφίας Χατζοπούλου (κανονάκι) Στρατή Σκουρκέα (κρουστά)— οι μαθήτριες και οι μαθητές της Σχολής μας έχουν κατορθώσει να διαμορφώσουν και να παρουσιάσουν ένα παραδοσιακό ρεπερτόριο για την εθνική μας εορτή. Τα δημοτικά τραγούδια και η παραδοσιακή βυζαντινή μουσική είναι άρρηκτα δεμένα με τις ρίζες της πίστης, της γλώσσας και της νοοτροπίας του ελληνικού πολιτισμού. Μεταδίδουν ηρωικό ήθος με σεμνή μουσική, ζωντανό λόγο και πανάρχαιους ρυθμούς.

Η χορωδία και η ορχήστρα μας σχεδιάζουν σύντομα τις πρώτες τους ηχογραφήσεις και άλλες δραστηριότητες, με στόχο να διαδώσουν στη Γερμανία τα βυζαντινά και παραδοσιακά δημοτικά μέλη του ελληνορθόδοξου πολιτισμού μας. Για την υλοποίηση αυτού του οράματος, όμως, χρειαζόμαστε χορηγούς. Οι χορηγοί, ήδη από την αρχαιότητα, φρόντιζαν τον χορό στο αρχαίο θέατρο —χρηματοδοτούσαν τη σίτιση, τις φορεσιές και την προετοιμασία των παραστάσεων. Θα ήθελες κι εσύ να λάβεις τη σκυτάλη και να στηρίξεις το έργο μας; *Επικοινωνία Θεόδωρος Gores (+49 15774576708/ PayPal theo.gores@gmx.de)*

Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΣ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

Ο Ιωάννης Πρωτοψάλτης ο Τραπεζούντιος υπήρξε από τις σημαντικότερες μορφές της εκκλησιαστικής μουσικής του 18ου αιώνα (περ. 1700–1770) και πρωτοψάλτης της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας στην Κωνσταντινούπολη. Καταγόταν από την Τραπεζούντα και στην αρχή της ζωής του εργάστηκε ως χρυσοχόος, πριν αφοσιωθεί ολοκληρωτικά στη μουσική. Μαθήτευσε κοντά στον Παναγιώτη Χαλάτσογλου, τον οποίο διαδέχθηκε και συνέχισε το έργο του, καθιερώνοντας το νέο ψαλτικό ύφος της εποχής.

Υπηρέτησε ως
δομέστικος
(βοηθός),
λαμπαδάριος
(χοράρχης του
αριστερού χορού)
και τελικά ως

Χριστού Εκκλησίας
του υπήρξαν ο

κορυφαίος Πέτρος ο
Πελοποννήσιος
(1730–1777) με τον
οποίο θα
ασχοληθούμε στο
επόμενο τεύχος

Το έργο του Ιωάννου
του Τραπεζούντιου
είναι πλούσιο και
ανανεωτικό.

Συνέθεσε πλήθος
εκκλησιαστικών μελών, όπως πολυελέους,
πασαπνοάρια, δοξολογίες, κοινωνικά και
καλοφωνικούς ειρμούς. Στην εκκλησία μας στη Βόννη
ψάλλουμε τα Κοινωνικά του καθώς και ένα
πανεμόρφο κράτημα σε ήχο πρώτο. Ο Ιωάννης
ασχολήθηκε και με την εξήγηση παλαιών μελών,
καθιστώντας τα πιο προσιτά στους ψάλτες. Η
μεγαλύτερη συμβολή του ήταν η καθιέρωση ενός
νέου, αναλυτικού τρόπου γραφής, του λεγόμενου
εξηγηματικού, που προετοίμασε τη μεγάλη
μεταρρύθμιση της ψαλτικής το 1814. Εκοιμήθη γύρω
στο 1770, αφήνοντας ανεκτίμητη παρακαταθήκη
στη βυζαντινή μουσική παράδοση. *Μαρία Σιώπη*

Η Παναγία Σουμελά στην Τραπεζούντα (1734/1736–1770). Μαθητές του υπήρξαν ο

ΑΠΟ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΣΤΟ ΓΡΗΓΟΡΙΑΝΟ ΜΕΛΟΣ

Το γρηγοριανό μέλος είναι η αρχαία μονοφωνική μουσική της δυτικοευρωπαϊκής Εκκλησίας, το οποίο πήρε το όνομά του από τον πάπα Γρηγόριο Α' (†607). Υπάρχουν διάφορες θεωρίες σχετικά με τη γένεση των γρηγοριανών μελωδιών, είναι όμως βέβαιο ότι οι ρίζες τους βρίσκονται στη μουσική των πρώτων χριστιανικών χρόνων και ότι παρουσιάζουν ορισμένες ομοιότητες με την πρώιμη βυζαντινή και την αρχαία ελληνική μουσική. Για παράδειγμα, υπάρχουν παράλληλα στοιχεία μεταξύ των συστημάτων της βυζαντινής μουσικής και της γρηγοριανής παράδοσης.

Η βυζαντινή μουσική χρησιμοποιεί ένα σύστημα οκτώ ήχων, το οποίο αποτέλεσε πρότυπο για τη δυτική εκκλησιαστική μουσική των πρώτων μεσαιωνικών χρόνων: αυτή υιοθέτησε μια διάταξη οκτώ τρόπων ή «εκκλησιαστικών ήχων» για να ταξινομήσει τις κλίμακες που χρησιμοποιούνταν στα λειτουργικά άσματα.

Όπως και οι βυζαντινοί ήχοι, οι γρηγοριανοί τρόποι χαρακτηρίζονταν από συγκεκριμένα διαστήματα και διέθεταν βασικό φθόγγο (Finalis = βάση) και δευτερεύοντες φθόγγους καταλήξεως (Confinalis = έντελης κατάληξης, Affinalis = άτελης κατάληξης). Επίσης, οι φθόγγοι αυτοί δεν αποτελούσαν (μόνο) κλίμακες με τη σημερινή δυτική έννοια. Ο όρος «τρόπος» περιλάμβανε, όπως και στη βυζαντινή μουσική οι «δρόμοι», χαρακτηριστικές μελωδικές στροφές και καταλήξεις.

Ενδιαφέρον είναι ότι οι εκκλησιαστικοί τρόποι φέρουν ονομασίες από την αρχαία ελληνική θεωρία της μουσικής (Δώριος = protus authenticus = πρώτος ήχος, Ύποδώριος = protus plagialis = πέμπτος ήχος, Φρύγιος, Λύδιος, Μιξολύδιος κ.ά.). Ως παραλλαγές του δωρικού και του λυδικού τρόπου αναπτύχθηκαν οι τότε αποκαλούμενοι αιολικός και ιωνικός τρόπος (9ος και 11ος ήχος), που σήμερα αντιστοιχούν στις κλίμακες μείζονα (Dur) και ελάσσονα (Moll).

Με την ανάπτυξη της πολυφωνίας, η σημασία των «τρόπων» στη δυτική εκκλησιαστική μουσική μειώθηκε έναντι της μείζονας και του ελάσσονας κλίμακας. Ωστόσο, στην υμνολογία της καθολικής και της προτεστάντικής Εκκλησίας βρίσκονται ακόμη πολλές μελωδίες που έχουν συντεθεί σύμφωνα με τους παλαιούς εκκλησιαστικούς τρόπους, όπως το πασχαλινό άσμα „Christ ist erstanden“ στον πρώτο τρόπο, δηλαδή τον δωρικό. Maik Schwartz

ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

„Το κέντρο του βάρους όμως θα ήθελα να το ρίξουμε στο «Πανεπιστήμιο της Εκκλησίας». Κι εννοώ στους ύμνους, κανόνες, μεσονυκτικά, μεσώρια, Ψαλτήρι, Παρακλητική, Μηναίο, Θεοτοκάριο, Τριώδιο, Πεντηκοστάριο. Ήθελα να τα διαβάσουμε όλα -ει δυνατόν- όσα γράφει το Τυπικό [...] Η αφοσίωση, η απασχόληση με τους ύμνους και τ' αναγνώσματα είναι μεγάλο πράγμα για μένα, διότι αγιάζεται ο άνθρωπος χωρίς να το καταλάβει. Αποκτάει και αγάπη και ταπείνωση και όλα, ακούγοντας των Αγίων τα λόγια, του Μηναίου, της Παρακλητικής κτλ. Να ενδιατρίψουμε εκεί. Αυτό πρέπει να είναι καθημερινό εντρύφημά μας μες στην Εκκλησία.“ Όσιος Πορφύριος ο Κausοκαλυβίτης (1906 – 1991)

ΚΟΥΙΖ

Χαρακτήρας έκφρασης που μπάνει στην άρση _____

Βιβλίο με ύμνους προς τιμήν της Θεοτόκου _____

Το γρηγοριανό μέλος έχει οκτώ _____

Ονομάζεται ο χοράρχης του αριστερού χορού _____

Πότε έγινε η μεγάλη μεταρρύθμιση στη γραφή της βυζαντινής μουσικής;

Ο Ιωάννης Τραπεζούντιος ήταν δάσκαλος του _____

Από την ορθογραφία της βυζαντινής μουσικής: Ήξερες ότι με το αντικένωμα κάνουμε ένα τίναγμα στη φωνή, μπαίνει στην άρση και ακολουθεί κατιών χαρακτήρας; Όμως –προσοχή!– Το αντικένωμα όταν συνοδεύεται με απλή μπαίνει στη θέση, και ακολουθεί κατιών χαρακτήρας με γοργό Σοφία Δεσπότη, μαθήτρια Γυμνασίου